

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 07.03.19

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

<https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/postkolonialisme.pdf>

Postkolonialisme

“Postkolonialisme er en samlebetegnelse for en lang række forskjellige teorier og teksttilgange og ikke en metode eller en teori der umiddelbart kan eller skal anvendes på en tekst. Postkolonialisme brukes bl.a. om selve tiden etter koloniseringen af lande som fx Indien, Australien og mange afrikanske lande, men postkolonialisme betegner også studiet af de nye former for litteratur der opstod da de tidligere koloniserede lande fik deres selvstændighed [...] Overordnet kan man si at postkolonialismen beskæftiger sig med effekterne og konsekvenserne af kolonialisme. I sit udgangspunkt er postkolonialismen kritisk i den forstand at den ikke kun kortlægger og identificerer koloniale træk og konsekvenser af kolonitiden, men også kritiserer den kulturelle, litterære og intellektuelle dominans som Vesten har over tidligere koloniserede lande. Det er en grundantagelse inden for den postkoloniale teori at imperialismen og kolonitiden ikke kun gav sig udslag i fysisk og økonomisk dominans, men også som en diskurs der indebar viden og repræsentation, og at denne diskurs har medført en fortsat politisk, social og økonomisk ulighed mellem kolonimagten og det koloniserede samfund, også efter den formelle afkolonisering. [...] Postkolonialisme henviser både til postkolonial litteratur og til en måde at læse den på, altså både et genstandsområde og en metode. Den litteratur der kaldes og/eller læses postkolonialt, er litteratur skrevet af dels vestlige forfattere om det tidligere koloniale område og dels forfattere der selv kommer derfra. Fx vil både engelske og indiske forfattere der skriver om Indien, kunne betegnes som postkoloniale. [...] Den lokale postkolonialistiske litteratur er skrevet på det lokale sprog og henvender sig til den koloniserede part.” (La Cour 2011)

Det antas at ordet “kolonialisme” kommer fra det latinske “colonia”, som betyr bebyggelse og ble brukt om romerske bebyggelser i okkuperte land, men det er mulig at ordet kommer fra det latinske “colere”, som betyr å kultivere eller forme, og som sikter til kolonier som formbare territorier (Varela og Dhawan 2015 s. 21).

Det har blitt hevdet at moderne kolonisering begynte i 1492 da Christopher Columbus gikk i land i Sør-Amerika som leder for en “opdagelsesreise” finansiert av det spanske kongehuset (Varela og Dhawan 2015 s. 22). En senere milepæl var opprettelsen av The East India Company i år 1600, som av dronning Elizabeth 1.

fikk enerett til å handle med India og landene øst for India. East India Company ble det første overnasjonale konsernet i verden (Varela og Dhawan 2015 s. 23).

Europernes selvforståelse ble preget av de ukjente, “primitive” folkeslagene i deres kolonier. De europeiske nasjonene fikk en sterkere glans sett i motsetning til alle naturfolkene som var “uten kultur”. Vesten ble sett på som fullstendig overlegen på alle måter. For eksempel oppfattet europeerne i Vesten (Oksidenten) seg som rasjonelle, myndige, aktive og dydige, i motsetning til mennesker i Orienten, som ble oppfattet som irrasjonelle, barnslige, passive og syndige. De Andre var eksotiske på en negativ, foraktelig måte. De umyndige i koloniene kunne ikke engang forstå det de hadde rundt seg av egen kultur fra tidligere epoker – og oppgaven med å forstå, samle (stjele) og systematisere deres kulturytringer ble derfor europeernes oppgave (Ketil Volden i *Dag og tid* 15. juni 1995 s. 11).

“[T]he individualistic view of man was accompanied by the modern development of the social division of labour [...] To the social division one might certainly add the world division of labour and means. Looked at from this angle, not everybody was expected to apply for the prestigious status of world citizen. On the contrary, the majority of the world population was excluded from the forthcoming race in advance. The rift was now introduced into the corps of mankind by the global economy that spawned unequal development of various world zones. In the underdeveloped zones rare individuals were able or willing to accept the European standing invitation to transgression of all identity borders, fixity and finitude in the name of ‘unfinished adventure’. As a matter of fact, as Zygmunt Bauman astutely puts it, the majority of people were expected to serve this expanding European history instead of drawing profit from it. The unification of planet-wide humanity desperately needed its handmaidens, fuel stations and repair workshops to service its laborious process of remaking the world.” (Biti 2011)

Flere steder i Det nye testamente (bl.a. Matteus 24,14 og 28,19-20, Markus 10,13 og 16, 15-16) pålegges kristne å misjonere, og varsler om at apokalypsen med Jesu gjenkomst skal skje når det kristne evangelium har blitt spredt til alle folk i verden. Derfor var det viktig å forkynne det kristne budskap for menneskene i nyoppdagete områder og kolonier (Lüdeke 2011 s. 269). Kristi gjenkomst var etterlengtet av kristne, fordi det ville bli frelsens store dag for dem. Men noen befolkningsgrupper var så fremmedartede at europeerne trodde at de ikke kunne ha sjel, og da kunne de behandles som dyr.

I en tale om Afrika i 1879 sa den franske dikteren Victor Hugo: “Hva ville Afrika vært uten de hvite? Ingenting. En haug med sand; natt; paralyse; månelandskap. Afrika eksisterer kun fordi den hvite mann har berørt det. Ser dere det som stenger? Det er der, foran dere, denne haugen av sand og aske, denne trege og passive massen som, i seks tusen år, var en hindring for den universelle framgang, dette monstrøse Cham som stopper Sem med sin enorme størrelse – Afrika. [...] Fremad, folk! Forsyn dere av denne jorden. [...] Ta denne jorden for Gud. Gud gir jorden til

menneskene. Gud tilbyr Afrika til Europa. Ta det. Flytt deres befolkningsoverskudd til dette Afrika, og løs samtidig deres sosiale problemer, gjør deres proletarer om til jordeiere. Gjør det! Lag veier, lag havner, lag byer; dyrk, kultiver, koloniser, forøk.” (sitert fra Saouli 2015 s. 10-11)

Den franske 1800-tallsforfatteren Guy de Maupassant skrev: “Algerie ble produktivt på grunn av anstengelser fra de sist ankomne [altså koloniherrne]. Befolkningen som oppstår arbeider ikke bare for personlige behov, men også for franske interesser. Sikkert er det at jorden under disse menneskenes hender gir avkastning som den aldri har gitt mellom arabiske hender.” (sitert Saouli 2015 s. 11)

Postkolonial teori er interdisiplinær og blir utviklet ikke bare for å drive fundamental kritikk, men for å fremme endringer, forbedringer, politiske omformingsprosesser. Det er en nær forbindelse mellom teoriene og politisk aktivisme. Studiene kan berøre alle relasjoner mellom “nord” og “sør”, dvs. makt-relasjoner, økonomiske relasjoner, sosio-historiske relasjoner, kulturelle relasjoner m.m. Dette berører menneskerettigheter, overnasjonal lovgivning, religion, globalisering, u-hjelp, etnisitet, migrasjon m.m. Idealet i postkoloniale studier er “multi-perspektivisk, transnasjonal historieskriving” (Varela og Dhawan 2015 s. 16) for å fremme konstruktiv kritikk som kan bidra til samfunnsendringer. Postkolonialisme er “et sett diskursive praksiser [...] som yter motstand mot kolonialisme, kolonialistiske ideologier og deres tradisjoner” (Varela og Dhawan 2015 s. 17).

“Researchers point out, uncontroversially, that the west tends to:

1. view matters wholly through their own culturally-determined and often limited historical perspectives.
2. lump countries together in geographical or economic blocks, which overlooks vital differences in history, outlook and cultural practices.
3. oblige writers to adopt the language of the former colonial power, for practical convenience and/or economic control of the media or publishing houses. In many cases, the foreign language has traditions, social structures and textures that are not appropriate to what the new writers wish to say.
4. apply economic or political coercion. Countries are often given or denied aid on the basis of democratic assessments that are very simplistically applied. Worse, countries often need aid only because they are denied a proper market for their goods by trade organizations that perpetuate the old colonial rule.

[...] post-colonial studies can also be one-sided, ignoring the obvious, that:

1. however distorted the image the west imposes on the third world, an equally distorted view of the west prevails in many third world countries: perception is a larger problem than colonialism.
2. governments in third world countries often show colonial attitudes to their own peoples: blaming their colonial history is not the answer to more complex problems.
3. the European colonizing powers are unfairly singled out. More coercive and self-perpetuating, for example, were the Chinese and Ottoman Empires.
4. the record of colonialism is more mixed than many theorists allow, with some good and some bad.
5. theorists enjoy an intellectual freedom unknown in the countries before their 'occupation' by the colonial powers – one that has sometimes disappeared after Independence.
6. study is excessively theoretical, reliant on dubious Marxist ideology, and can be imperialistic in its turn, setting itself up as the ultimate (and necessarily western) vantage point.
7. theory becomes an end in itself. In general, the immense problems of the third world do not need such sophistry: they need action.
8. examples have been pushed to extremes, which has given the whole subject a bad name, perhaps as a ready way of securing tenure in difficult academic times.” (Colin John Holcombe i <http://www.textetc.com/theory/post-colonial-studies.html>; lesedato 28.11.18)

“Postkolonialisme inddrager viden fra fag som historie, kulturstudier, psykologi, antropologi og samfundsvidenskab, hvilket gør det til et meget bredt studium. Noget der bidrager til at gøre retningen yderligere kompleks, er at mange begreber defineres åbent, og de forskellige teoretikere er ikke enige om hverken begreberne eller forudsætningerne for selve postkolonialismen. De teoretikere der anskuer kolonitiden som overstået, fx de australske teoretikere Ashcroft, Griffiths og Tiffin, bruger en bindestreg: *post-colonialism*, mens andre der betragter kolonitiden som vedvarende, skriver *postcolonialism* uden bindestreg. At man er begyndt at udvide postkolonialismens genstandsområde til andre litteraturer end de traditionelt postkoloniale, gør grænserne for teoriens anvendelsesområde endnu mere flydende. Det er stadig relativt nyt at anvende postkolonialistisk teori på dansk litteratur, selvom Danmark har en fortid som koloniasator af både Grønland, Vestindien og Trankebar. [...] Der er delte meninger om hvorvidt det postkolonialistiske ved teorien er dens genstand (altså et værk der defineres som postkolonialt pga. dets forfatter og/eller tema), eller om det er en særlig analysemetode, et særligt blik, der

kan brukes på hvad som helst. Eller om begge krav skal være oppfylt: En særlig analysemetode der kan anvendes på litteratur skrevet i tidligere kolonier eller af forfattere fra tidligere kolonimagter. Ashcroft, Griffiths og Tiffin mener at postkoloniale tekster er spesielle og anderledes end europæiske, og derfor kan de ikke læses på samme måde som man læser europæiske.” (La Cour 2011)

Postkolonial teori kan bidra til nytenkning om de ulike konstellasjonene mellom kultur, nasjon og etnisitet i vår verden i dag (Varela og Dhawan 2015 s. 18).

Postkolonialt teorigrunnlag er ofte påvirket av både marxisme og post-strukturalisme (Varela og Dhawan 2015 s. 13). Den marxistiske tradisjonen har alltid kritisert kolonialisme, fra Marx og Engels’ tid. Den polsk-tyske marxisten Rosa Luxemburg beskriver i boka *Kapitalens opphoping: Et bidrag til økonomisk forklaring av imperialismen* (1913) detaljert og skånselsløst koloniseringen av India, og kritiserer sterkt britenes imperialism.

Koloniherrene var nesten alltid tydelige rasister, og anså at de selv tilhørte en høyere rase, sivilisasjon og kultur enn de menneskene og folkegruppene som ble erobret. Mange vestlige politikere før 1945 har i full offentlighet kommet med tydelige rasistiske uttalelser, og blitt populære i sitt hjemlands opinion for det. Før han ble valgt til amerikansk president uttalte Teddy Roosevelt: “I don’t go so far as to think that the only good Indians are the dead Indians, but I believe that nine out of every ten are, and I shouldn’t like to enquire too closely into the case of the tenth. The most vicious cowboy has more moral principle than the average Indian.” (siteret fra Fields 1979 s. 124)

“Post-colonial studies apply the insights of hermeneutics and left-wing political theory to the literature of countries emerging from colonialism. Equally pertinent is the literature of the colonizing power – the unspoken and sometimes superior attitudes of European writers towards the culture of countries they control or once controlled.” (Colin John Holcombe i <http://www.textetc.com/theory/post-colonial-studies.html>; lesedato 28.11.18)

Arven etter kolonitiden er fortsatt svært tydelig. Det er enorme og systematiske forskjeller mellom verdens rikeste land (oftest i nord og vest) og fattige land (oftest i sør). Det finnes en slags “intenasjonal arbeidsfordeling” (Varela og Dhawan 2015 s. 13), f.eks. ved at rike land investerer kapital i fattige land der det er lave sosiale og økologiske standarder, og med en arbeidskraft som er lett å utnytte til lavkostproduksjon av varer som konsumenter i rike land ønsker.

Kolonisering har ofte blitt oppfattet både som et “herredømme-, makt- og undertrykkelsessystem”, men også som et “erkjennelses- og representasjons-system”, der de Andre konstrueres og fastsettes i motsetning til et suverent, overlegent europeisk Selv (Varela og Dhawan 2015 s. 22). Konstruksjonen av de Andre foregår gjennom ulike former for vold. Kolonisering og nykolonisering har

skjedd, og skjer fortsatt, gjennom fysisk vold og brutal militærmakt, med militær okkupasjon og utplydning av ressurser, men også gjennom mindre påfallende maktmidler. Samfunnsforskeren Johan Galtung og andre har brukt begrepet strukturell vold om samfunnsstrukturer/-systemer som skader mennesker uten at det brukes fysisk vold. Vold kan altså oppfattes på ulike måter og deles inn i forskjellige kategorier, f.eks. “fysisk, militær, epistemologisk og ideologisk vold” (Varela og Dhawan 2015 s. 27). Epistemologi er filosofi om grunnlaget for erkjennelse og hvordan vi erkjenner. Noen bruker uttrykk som “eurosentrisk vold” om Vestens hegemoni og maktbruk (Varela og Dhawan 2015 s. 13).

Det er en politisk handling å skrive og vise sin forskjellighet fra kolonimaktens forfattere (Michael Einfalt i Joch og Wolf 2005 s. 273). “Folkloristisk” underholdning blir akseptert av kolonimakten, mens kritiske stemmer derimot blir sensurert (Joch og Wolf 2005 s. 265). Koloniserte folkegrupper kunne prøve å holde hemmelig sine skikker, religiøse forestillinger og ritualer, altså fortie dem, for på den måten å beskytte dem mot koloniherrernes innflytelse (Varela og Dhawan 2015 s. 159).

Den algirske forfatteren Rachid Boudjedra har kritisert den vestlige verdens dominans og ideologi: “I det øyeblikk man dominerer, er man universell. I det øyeblikk man er dominert, er man lokal, regional, spesiell. [...] Utenfor den vestlige litteraturen blir alle andre litteraturer lest på en etnologisk, politisk eller sosiologisk måte, ikke litterært.” (sitert fra Joch og Wolf 2005 s. 274) De ikke-vestlige kulturene er eksotiske, men ikke verdifulle.

Den britiske forskeren Martin Bernal's bøker *Black Athena* (tre bind; 1987, 1991 og 2006) forklarer hvordan europeere lenge så på egypterne som læremestere for de store greske, antikke mesterverkene. Men fra 1700-tallet og senere kunne ikke lenger det rasistiske Europa tåle tanken på en så sterk afrikansk påvirkning på Vestens kultur.

“Post-colonialism in literature includes the study of theory and literature as it relates to the colonizer–colonized experience. Edward Said is the leading theorist in this field, with Chinua Achebe being one of its leading authors. [...] In many works of literature, specifically those coming out of Africa, the Middle East, and the Indian Subcontinent, we meet characters who are struggling with their identities in the wake of colonization, or the establishment of colonies in another nation. For example, the British had a colonial presence in India from the 1700s until India gained its independence in 1947. As you can imagine, the people of India as well as the characters in Indian novels must deal with the economic, political, and emotional effects that the British brought and left behind. This is true for literature that comes out of any colonized nation. In many cases, the literature stemming from these events is both emotional and political. The post-colonial theorist enters these texts through a specific critical lens, or a specific way of reading a text. That critical lens, post-colonial theory or post-colonialism, asks the reader to analyze

and explain the effects that colonization and imperialism, or the extension of power into other nations, have on people and nations. [...] post-colonialism asks the reader to enter a text through the post-colonial lens. [...] As a reader, you would look for the effects of colonialism and how they are addressed through the plot, setting, and characters' actions.” (Elizabeth McKinley i <http://study.com/academy/lesson/post-colonialism-in-literature-definition-theory-examples.html>; lesedato 15.02.17)

Kolonimaktene ønsket at deres kolonier skulle være “kopier”, mens fedrelandet var “originalen”. Dette viste seg blant annet i hvor mange geografiske steder som ble kalt “Ny-” (Nueva Granada, New York, New Amsterdam, New Zealand) – en strategi som den indiske kritikeren Gayatri Chakravorty Spivak kaller “worlding” (Varela og Dhawan 2015 s. 27). “Den tredje verden” skulle til syvende og sist tilintetgjøres som atskilte territorier, dvs. de skulle bli som koloniherrenes hjemland. “Worlding” tar f.eks. form av kart der europeerne gir sine egne navn til områder, elver, fjell osv., og slik koloniseres store landområder gjennom språket, samtidig som det brukes fysisk makt for å tilvinge seg råderetten over områdene.

“I 1978 udkom Edward Saids epokegørende bog *Orientalism*. Denne bog cementerede postkolonial teori som kritisk metode og postkoloniale studier som disiplin og undersøgte “the processes by which the ‘Orient’ was, and continues to be, constructed in European thinking”. Saids anke er at Vestens syn på Orienten er præget af stereotypisering og fordomme som fx “det mystiske Arabien”. Orientalisme er ifølge Said én stor narrativ hvori øster- og vesterlændinge kontrasteres og polariseres. Alle vestlige og østlige kulturer skæres over hver deres kam som om der var tale om to homogene (og kontrasterende) masser. Orientalismen er ifølge Said indlejret i den almene kultur og kan betegnes som et fortolkningsfællesskab, et paradigme eller en diskurs [...] Vesten studerer Østen gennem en objektgørende optik som pacificerer Østen, og dermed skabes et ulige magtforhold. “Orientalismen er med andre ord en vestlig metode til at dominere, omstrukturere og få magt over Orienten”. Orientalisme-begrebets grundpræmis er at vestlige kolonisatorer “historically have constructed the East, the Orient as exotic, strange, exciting, dangerous, to be exhibited, tamed, silenced. Their imperialistic response always Otherises the East and people from the East (...)”. Orienten blev romantiseret og forbundet med spænding og eventyr, bl.a. af etnologistudiet, der opstod sidst i 1800-tallet. Said ønsker at gøre op med denne orientalisme og opfordrer til et mere nuanceret syn. Hans læsning af kolonialisme som orientalisme prægede den første bølge af postkolonialistiske studier. En anden af de mest indflydelsesrige postkoloniale teoretikere, Gayatri Spivak, er meget kritisk over for Said idet hun mener han er nationalistisk. Said kritiseres jævnligt for at hænge fast i en retorik der fastholder opdelingen i “kolonisator” og “koloniseret”; [...] risikoen for at postkolonialismen blot danner nye (falske) repræsentationer på samme måde som orientalisterne.” (La Cour 2011)

“Said’s book ‘Orientalism’ (1978) is considered the foundational work on which post-colonial theory developed. Said, then, could be considered the ‘father’ of post-colonialism. His work, including ‘Orientalism’, focused on exploring and questioning the artificial boundaries, or the stereotypical boundaries, that have been drawn between the East and West, specifically as they relate to the Middle East. In doing this, Said focused specifically on our stereotypes of Middle-Easterners; however, these same ideas can be extended to include how we view all ‘others.’ This is the ‘us’–‘other’ mentality that many colonizers take with them into a new country. Such simple generalizations lead to misconceptions and miscommunications, which are often the basis of post-colonial analysis.” (Elizabeth McKinley i <http://study.com/academy/lesson/post-colonialism-in-literature-definition-theory-examples.html>; lesedato 15.02.17)

“Edward Said beskriver i verket *Orientalismen. Vestlige oppfatninger av Orienten* (publisert på engelsk 1978) hvordan Europa har skapt Orienten som kulturell motpart til seg selv, for å oppnå kontroll og makt over den og samtidig definere seg selv og styrke sin egen selvoppfatning. Orientalisme, slik Said oppfatter disiplinen, innebærer en kollektiv forestilling av “oss” europeere i motsetning til “dem” – alle ikke-vestlige. Vesten har gitt seg selv mandat til, med basis i egen vestlig bevissthet og egne vestlige referanserammer, å granske den ikke-vestlige verden som en slags lukket teaterscene. Ut fra egoistiske motiver for å forske på og tilegne seg viten om Østen, har Vesten gjort Orienten til objekt; den er blitt kategorisert i vestlige termer, med vestlig språk og fremstillingsmåte uten selv å ha fått komme til orde. Europeerne har behandlet og oppfattet orientalerne som en uforanderlig størrelse, de har dannet seg generaliserende oppfatninger om orientalere for å kontrollere dem og holde dem på plass som stereotyper (Said 1994, s. 11-17, 22-23).” (Dyveke Gärtner i https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/37877/NORskrift109_tekst.pdf; lesedato 29.03.17)

Blant de første bøkene med postkolonial kritikk var en antologi utgitt av australierne Bill Ashcroft, Gareth Griffith og Helen Tiffin, med tittelen *The Empire Writes Back* (1989).

“Gayatri Spivak og Homi Bhabha, som er nogle af de mest indflydelsesrige teoretikere inden for den litterære postkolonialisme, er inspireret af især Jacques Derridas teori om dekonstruktion samt Michel Foucaults diskursanalyser og begreb om magt. Den danske litteraturforsker Hans Hauge mener at postkolonial teori primært består af poststrukturalistisk teori anvendt på postkolonial litteratur, hvilket vil sige at det i hans øjne er analyseobjektet (værket) der afgør om analysen er postkolonial. [...] Postkolonialisme har sine rødder i tanker og teorier fra anti-koloniale bevægelser, fx kampe i Afrika og Asien imod udnyttelse og for politisk uafhængighed. De postkolonialistiske teorier er dog selvreflekterende og ser ikke Europa som noget per definition dårligt, men der består en udfordring i at undgå at gentage Vestens repræsentation af de tidligere koloniserede ved at danne en elitær

teoretisk representasjon og dermed konsolidere det magtforhold man ønsker at dekonstruere.” (La Cour 2011)

Spivak bruker ordet “othering” (gjøre forskjellig) om å få koloniserte folkegrupper til å framstå som annerledes, barbariske, ikke-menneskelige (og dermed uten egenverdi). For eksempel ble den indiske skikken med enkebrenning brukt som et argument for at India trengte det britiske imperiet til å sivilisere landet (Varela og Dhawan 2015 s. 164). Britene skulle rense India for det “primitive” og “barbariske”. Mange folkeslag kunne bare bli siviliserte gjennom kolonisering, og var dermed avhengige av koloniherrenes velvilje, slik de sistnevnte så det.

“Spivak’s conceptualization [“othering”] is in accordance with contemporary uses of the concept: [...] [Ruth] Lister defines othering as a ‘process of differentiation and demarcation, by which the line is drawn between ‘us’ and ‘them’ – between the more and the less powerful – and through which social distance is established and maintained’ (2004, p. 101); [...] the process whereby a dominant group defines into existence an inferior group. [...] ‘The others’ are reduced to stereotypical characters and are ultimately dehumanized [...] Such processes imply reduction and essentialization in the sense that those who are othered are reduced to a few negative characteristics. [...] Generalizing such structural thinking to matters of social identity can be problematic since it sets up a frame of reference which fails to see the in-between, or the ‘thirdspace’, to borrow a term from social geography (Soja, 1996). Furthermore those who are othered do not appear as active subjects. Consequently Bhatt criticizes postcolonial theory for being ‘a kind of heroic, narcissistic victimology that cannot name itself as such’, and notes that ‘[i]n postcolonial theory, the subaltern is simply voiceless’ (2006, p. 101).” (Sune Q. Jensen i <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/qual/article/viewFile/5510/4825>; lesedato 12.06.17)

Spivak oppfatter litteratur som et “retorisk rom” der de undertrykte kan yte motstand og få fram andre perspektiver enn de dominerende (Varela og Dhawan 2015 s. 162).

“Koloniale stereotypiseringsprosesser” bidrar til å rettferdiggjøre kolonimaktens råderett over kolonien (Varela og Dhawan 2015 s. 223). Den indiske kritikeren Homi K. Bhabha vil ikke sette opp et klart, binært [= todelt] skille mellom koloniherrer og deres undersåtter fordi disse to gruppene er avhengig av hverandre, og de forhandler og prøver å manøvrere i forhold til hverandre (Varela og Dhawan 2015 s. 222-223). Bhabha mener at Said og andre postkoloniale forskere forenkler gjennom å sette opp slike absolutte motsetningspar. Ambivalensene som Bhabha fokuserer på viser seg blant annet i motsetninger i “den koloniale diskurs”. Den “innfødte” kan oppfattes både som en vill kannibal og samtidig som en lydige tjener, både som kroppsliggjøringen av tøylessløs seksualitet og uskyldig som et barn, både primitiv, mytisk, enfoldig, lat, tilbakestående og falsk. Bhabha er opptatt av

flertydighet, og av hullene i det postkoloniale “narrativet” eller “sannhetsregimet” (Varela og Dhawan 2015 s. 227).

Etter et lands frigjøring er det aldri enkelt å etablere egne kulturelle tradisjoner som ikke henger tett sammen med kolonitidens politikk. Mange forfattere har opplevd en permanent lojalitetskonflikt (Michael Einfalt i Joch og Wolf 2005 s. 265). To lands tradisjoner trekker i hver sin retning. Vestlige, moderne verdier står ofte i kraftig kontrast til de gamle verdiene i det koloniserte landet.

Det er ekstremt vanskelig, kanskje umulig, for en vestlig forsker å fri seg fra sin “eurosentrisme”. Noen har hevdet at postkolonialismen har blitt en “karriere-vei” for vestlige akademikere (Varela og Dhawan 2015 s. 289). Det er vanlig å legge til grunn at det bør finnes universelle normer knyttet til menneskerettigheter, uansett hvilken kultur, etnisitet, religion, kjønn eller andre forskjeller mennesker har. Det hevdes altså at mennesker må ha noen rettigheter uavhengig av historiske, kulturelle og økonomiske forskjeller (Varela og Dhawan 2015 s. 327). Vestlige ideer om demokrati og emansipasjon blir brukt som standard og målestokk – i en universalistisk ideologi for alle nasjoner og folkegrupper.

Vestlige kvinner har villet “presse” sine egne feministiske idealer på kvinner i den tredje verden. De vestlige vil innføre vestlige måter å organisere samfunnet på, særlig demokrati. “For de som fortsatt blir brutalt undertrykt av bestående kjønns-, klasse- og kastesystemer, kan ikke demokratiets ritualer oppfattes som annet enn absurd teater.” (Varela og Dhawan 2015 s. 162)

Under Algerie-krigen i årene 1954-1962 var mange venstre-intellektuelle i Frankrike kritiske til den franske krigføringen. Dette ga grunnlag for å publisere i Frankrike forfattere fra Maghreb-regionen (som omfatter bl.a. Algerie, Vest-Sahara, Marokko og Tunisia). Nesten alle store franske forlag publiserte verk av forfattere fra disse landene (Michael Einfalt i Joch og Wolf 2005 s. 264). Slik kunne franskmenn gjennom sine bokkjøp og sin lesing solidarisere seg på en symbolsk måte med algirerne og andre folk i Vest- og Nord-Afrika. Mange intellektuelle i Frankrike stilte seg på de kolonisertes side. Maghreb-forfattere støttet med sin litteratur f.eks. Algeries uavhengighetsbestrebelse, først og fremst ved å skape forståelse og innsikt gjennom litteraturen. Den franske opposisjonsbevegelsen og mer generelt den franske offentlighet fikk gjennom denne litteraturen oppleve algirernes perspektiv.

I noen deler av Antillene, i noen land og regioner i Vest- og Sentral-Afrika og i Algerie er *fransk* kolonistorenes språk. Etter den politiske frigjøringen fra Frankrike har det oppstått en litteratur skrevet på disse landenes og områdenes egne språk, av forfattere som har et ambivalent forhold til fransk (Joch og Wolf 2005 s. 262). Fordi skolesystemet der har vært så influert av fransk, er det ofte knapt noe alternativ til å skrive fransk for den som vil ha sine bøker publisert. Fransk er ofte embetsspråket, mens de lokale, muntlige stammespråkene ikke kommer i

betraktning til slik bruk. I Antillene har noen forfattere, blant andre Raphaël Confiant fra Martinique, skriftliggjort det kreolske språket, men slike bøker når ikke et stort publikum. Kun på fransk kan disse forfatterne inngå i en “stor” litterær tradisjon, men noen forfattere avgrenser seg bevisst fra dette og vil heller bidra til en egen lokal, kulturell identitetsdanning (Michael Einfalt i Joch og Wolf 2005 s. 263).

Den marokkanske romanforfatteren Abdelkébir Khatibi ønsket å være inkludert i “det estetisk moderne” slik det var idealet på det franske litterære feltet. Også algirske forfattere som etter frigjøringen av Algerie i 1962 ville være synlige og ha et stort publikum, opptrådte ofte målrettet på det franske litterære feltet (Joch og Wolf 2005 s. 266). Etter en fase på 1960-tallet der Algeries forfattere “grep ordet” og skrev “etnografisk” og realistisk, ønsket mange av forfatterne å bli inkludert i verdenslitteraturen, og det krevde formfornyelse, med fare for å miste kontakten med de fleste av hjemlandets lesere (Joch og Wolf 2005 s. 267).

Kateb Yacine og en rekke andre forfattere i Algerie emigrerte til Frankrike, både før og etter frigjøringen av hjemlandet, i mer eller mindre frivillig eksil (Joch og Wolf 2005 s. 267). Deres bøker ble utgitt på franske forlag. De skriver om Algerie, men hovedsakelig for franske lesere: De “retter seg først og fremst til den franske offentlighet” (Michael Einfalt i Joch og Wolf 2005 s. 267). De levde og lever i en tvetydig posisjon mellom integrasjon og distanse til det franske litteraturfeltet. De skriver i hovedsak romaner, som er den mest leste skjønnlitterære sjangeren i Frankrike, ikke poesi, som er den mest populære og leste fiksjonssjangeren i arabiske land (Joch og Wolf 2005 s. 268).

Marokkaneren Tahar Ben Jelloun pekte på problemene med å skrive for hjemlandets befolkning, der analfabetismen er høy, men der befolkningen til en viss grad kan nås hvis det skrives på arabisk, ikke på fransk (Joch og Wolf 2005 s. 270). Han valgte å skrive på fransk. Ben Jelloun ble likevel i hjemlandet en respektert offentlig person, anerkjent for sin ubestikkelige ærlighet på vegne av alle undertrykte. Dette renommeet ble langt på vei ødelagt da det ble avslørt at han i mange år hadde kjent til det hemmelige fengselet Tazmamart for politiske fanger (Joch og Wolf 2005 s. 271). Politiske motstandere av det marokkanske regimet hadde levd under umenneskelige forhold i dette fengselet ute i ørkenen. Da Ben Jelloun fikk Goncourt-prisen i 1987, ble han gratulert av kong Hassan 2., og fikk en slags åndelig beskyttelse av kongen personlig. Ben Jelloun har sagt i et intervju at han, i likhet med nesten alle andre marokkanere, var redd for å kritisere regimet. Han visste om Tazmamart, men fryktet hva som ville skje hvis han konfronterte kongen. Først ni år etter at fengselet ble stengt, skrev han om det (http://next.liberation.fr/culture/2001/01/15/ben-jelloun-s-enferre-dans-tazmamart_351003; lesedato 15.05.17). Ben Jelloun tidde om det han visste for å opprettholde sitt gode forhold til kong Hassan 2. I tillegg har Ben Jelloun også blitt kritisert for å idyllisere den marokkanske fortiden og arabisk-folkelige tradisjoner (Joch og Wolf 2005 s. 271).

Den kenyanske forfatteren Ngugi wa Thiong'o sa i et intervju: "I et koloniperspektiv, så var det sånn at det makthavernes språk gjorde med hjernen, kan sammenliknes med det sverdet gjorde med kroppene til dem som ble kolonisert." (*Dagbladet* 1. juni 2017 s. 25) Ngugi wa Thiong'o skrev sine første bøker på kolonispråket engelsk. "Det gjorde han også med skuespillet "I Will Marry When I Want" fra 1977, om en bonde som ble fratatt sin jord av den korruperte eliten. Stykket ble oversatt til [språket] kikuyu, og ble spilt i seks uker før myndighetene fikk stoppet det. Forfatteren sendte de til et høyrisikofengsel, uten rettssak, i ett år. - Jeg hadde skrevet kritiske bøker før, uten at noe skjedde. Men at dette stykket nå ble spilt på morsmålet mitt, et språk vanlige mennesker forsto, tror jeg var grunnen til myndighetenes raseri. Og der i fengselet bestemte jeg meg for bare å skrive på kikuyu." (*Dagbladet* 1. juni 2017 s. 25)

Postkoloniale teorier undersøker ikke bare kolonisering og avkolonisering, men også nykolonisering (eventuelt rekolonisering), altså nykoloniale maktforhold og nye "kulturelle formasjoner" som følge av dette (Varela og Dhawan 2015 s. 18). Nykolonisering overlapper med "imperialistisk globalisering" (Varela og Dhawan 2015 s. 19).

"Neocolonialism[:] the control of less-developed countries by developed countries through indirect means. The term neocolonialism was first used after World War II to refer to the continuing dependence of former colonies on foreign countries, but its meaning soon broadened to apply, more generally, to places where the power of developed countries was used to produce a colonial-like exploitation – for instance, in Latin America, where direct foreign rule had ended in the early 19th century. The term is now an unambiguously negative one that is widely used to refer to a form of global power in which transnational corporations and global and multilateral institutions combine to perpetuate colonial forms of exploitation of developing countries. Neocolonialism has been broadly theorized as a further development of capitalism that enables capitalist powers (both nations and corporations) to dominate subject nations through the operations of international capitalism rather than by means of direct rule. [...] Neocolonialism came to be seen more generally as involving a coordinated effort by former colonial powers and other developed countries to block growth in developing countries and retain them as sources of cheap raw materials and cheap labour. This effort was seen as closely associated with the Cold War and, in particular, with the U.S. policy known as the Truman Doctrine. Under that policy the U.S. government offered large amounts of money to any government prepared to accept U.S. protection from communism. That enabled the United States to extend its sphere of influence and, in some cases, to place foreign governments under its control." (<https://www.britannica.com/topic/neocolonialism>; lesedato 08.06.17)

"More broadly, neocolonial governance is seen as operating through indirect forms of control and, in particular, by means of the economic, financial, and trade policies

of transnational corporations and global and multilateral institutions. Critics argue that neocolonialism operates through the investments of multinational corporations that, while enriching a few in underdeveloped countries, keep those countries as a whole in a situation of dependency; such investments also serve to cultivate underdeveloped countries as reservoirs of cheap labour and raw materials. International financial institutions such as the International Monetary Fund and the World Bank also are often accused of participating in neocolonialism, by making loans (as well as other forms of economic aid) that are conditional on the recipient countries taking steps favourable to those represented by these institutions but detrimental to their own economies. Thus, although many people see these corporations and institutions as part of an essentially new global order, the notion of neocolonialism sheds light on what, in this system and constellation of power, represents continuity between the present and past.” (<https://www.britannica.com/topic/neocolonialism>; lesedato 08.06.17) Det finnes både økonomisk, medial og litterær nykolonialisme (Joch og Wolf 2005 s. 274).

“A monotonously simple pattern has emerged. Despite the hauling down of colonial flags in the 1950s, revamped economic imperialism has ensured that the United States and the former European colonial powers have become richer, while, with a tiny scattering of exceptions, their excolonies have become poorer. In Africa before decolonization, World Bank projects were consistently supportive of the colonial economies. Since formal decolonization, contrary to the World Bank’s vaunted technical “neutrality” and myth of expertise, projects have aggressively favored the refinement and streamlining of surplus extraction, cash crop exports and large-scale projects going to the highest bidders, thereby fostering cartels and foreign operators and ensuring that profits tumble into the coffers of the multinational corporations. During 1986, Africa lost \$19 billion through collapsed export prices alone. In 1988 and 1989, debt-service payments from the Third World to the United States were \$100 billion. At the same time, as [Frantz] Fanon predicted, Third World kleptocracies, military oligarchies and warlords have scrambled over each other to plunder the system. To protect these interests, the tiny, male elites of developing countries spent almost \$2.4 trillion on their militaries between 1960 and 1987, almost twice the amount of the entire Third World debt.” (Anne McClintock i https://selforganizedseminar.files.wordpress.com/2011/07/mcclintock_imperial-leather.pdf; lesedato 29.05.17)

Den indiske forfatteren Pankaj Mishra uttalte i et intervju: “Det er ganske utrolig å se mennesker gjøre krav på humanismen mens de har ledet og tjent stort på en imperialisme som har vært dypt voldelig, rasistisk, ja, inntil det folkemorderiske. Mange har altfor mange illusjoner om seg selv og sine nasjoners prestisje. Dette får dem til å handle på svært destruktive måter: Nå skal vi gi demokratiets gave til russerne. Til irakerne, om nødvendig gjennom militær inngripen. [...] Mye av Vestens fremgang ble skapt gjennom midler som verken var eller er tilgjengelige for andre land: imperialisme, slaveri, uhindret adgang til ressurser og råvarer i store deler av verden. Uhindret, fordi de som forsøkte å stå i veien, enten ble ryddet av

veien eller nøytralisert. Og dette ser man på som en historie om fremgang – som noe resten av verden bør imitere, og gjøre alt lynraskt, og alt samtidig, bli en industristormakt, omfavne forbrukerkapitalismen og samtidig ha frie valg? Det er en fantasi, en farlig fantasi. [...] Militant vold er en like sentral del av moderniteten som opplysningen er. [...] Vi må se på dette fra ståstedet til folk som er blitt forfulgt, folk som er blitt invadert og okkupert, folk som har vært noe nær slaver i den store, globalt ekspanderende økonomien. Min egen guide er den svarte amerikanske forfatteren James Baldwin, som hevdet at humanismeprosjektet har vært en komfortabel løgn for Vesten, en liksomhumanisme som ikke gir noen egentlig historisk-moralsk autoritet. Vel, store deler av verden har alltid innsett dette.” (*Morgenbladet* 16. – 22. juni 2017 s. 44-45)

Litteraturkritikeren Colin John Holcombe mener det er svakheter ved postkoloniale oppfatninger av det orientalske, og sammenfatter sin kritikk slik: “The real difficulties arise when we look for evidence. Said’s *Orientalism* made three assertions. Firstly, that oriental studies functioned to serve political ends. Secondly, that *Orientalism* has produced a false description of Arabs and Islamic culture. And thirdly, that Orientalism helped define Europe’s self-image. None seems to be true. Colonial rule was not justified in advance by oriental studies but in retrospect. Second, if the views of oriental scholars were so wrong, it is hard to see how their adoption by the colonizing powers proved so successful, or why they are still used by native academics. Finally, Europe did not define itself against an oriental ‘other’: Europeans may well have thought themselves superior, but they did not construct an ‘other’ and define themselves against it. The accusation indeed commits the same stereotyping, now of the Europeans powers, that Said himself castigates. Matters are much more complicated, varying with period and countries concerned. The issues are contentious, and it is difficult to find a balanced position. The overarching faults of post-colonial studies are those of radical theory generally: belief in simple answers to complex matters, disdain for evidence, and a prose style that obscures the issues and sometimes prevents discussion altogether.” (Holcombe i <http://www.textetc.com/theory/post-colonial-studies.html>; lesedato 28.11.18)

Vestlig litteratur fra koloniene

Den nederlandske forfatteren Multatuli (pseudonym for Eduard Douwes Dekker) vakte oppsikt med den kolonikritiske romanen *Max Havelaar: Eller det hollandske handelsselskapets kaffe-auksjoner* (1860; på norsk i 1982). “Max Havelaar – a Dutch civil servant in Java – burns with an insatiable desire to end the ill treatment and oppression inflicted on the native peoples by the colonial administration. Max is an inspirational figure, but he is also a flawed idealist whose vow to protect the Javanese from cruelty ends in his own downfall. [...] depicts the hypocrisy of those who gained from the corrupt coffee trade. Sending shockwaves through the Dutch nation when it was published in 1860, this damning exposé of the terrible conditions in the colonies led to welfare reforms in Java and continues to inspire the fairtrade movement today.” (penguin.co.uk/authors/multatuli/3608; lesedato

31.08.17) “This exceptional literary work, with its condemnation of Dutch oppression and exploitation in colonial Indonesia, became crucially important in the history of decolonization, which led to a new relationship between the Netherlands and its former colony in a process that still continues. The Indonesian writer Pramoedya Ananta Toer described it as “The Book that killed colonialism” (New York Times, April 18, 1998 [...]) Because of its literary power and universal appeal against oppression, the book is still topical and a source of inspiration. *Max Havelaar* is the most important work of Dutch literature and is still much read and studied, in the Netherlands as well as abroad. It was written in 1859 by the former Dutch East Indies colonial civil servant Eduard Douwes Dekker (1820-1887), and published on May 14, 1860 under the Latin pseudonym “Multatuli”, meaning “I have suffered much.” [...] In 1856, Douwes Dekker, as assistant-resident of the department of Lebak on West Java, had lodged a formal complaint against the resident, the local authority, because of his abuse of power. The Dutch-Indies authorities rejected the complaint, after which Douwes Dekker’s resignation was accepted. He left for Europe and roamed about, before settling in a boarding house in Brussels in 1859. There he turned his complaint into literature; in less than a month, he wrote *Max Havelaar*. [...] The book was recognized as a literary masterpiece as soon as it was published. It is the best-known novel in Dutch literature, and in 2002 it was voted the best work of all time by the Society of Netherlands Literature [...] The internationally recognized “Max Havelaar” trademark shows how *Max Havelaar* is accepted as a source of inspiration for responsibility in world trade.” (Chantal Keijsper i http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/nomination_forms/netherlands_max_havelaar_manuscript.pdf; lesedato 09.08.17)

“Olive Schreiner’s life was distinguished by paradox. Born in 1855 to missionary parents in an obscure corner of colonial South Africa, she consecrated herself to an impassioned refusal of empire and God. [...] The publication in Britain of her novel, *The Story of an African Farm* [1883], won her overnight fame, the admiration of some of the great luminaries of her time and the distinction of being the first colonial writer to be widely acclaimed in Britain. [...] At odds with her imperial world, she was at times the most colonial of writers. Startlingly advanced in her anti-racism and political analysis, she could fall on occasion into the most familiar racial stereotypes. [...] *The Story of an African Farm*, “The Prelude” to *From Man to Man* and many of Schreiner’s early stories are haunted by the figure of the angry “old Ayah,” a reflection, however oblique and denied, of the domestic resistance and resentment of African women – a resistance and an ambiguity that would throw radically into question Schreiner’s monistic longing for a humanist unity, then later, a universal, feminist solidarity. Almost without exception, black women in Schreiner’s fiction are servants. In *The Story of an African Farm*, Africans pass like fitful shadows through the white people’s lives, unnamed and without identity. The notion that they might have lives of their own is not entertained. In “The Prelude” to *From Man to Man*, the African woman is simply called Old Ayah. She has no name; she bears only a labor category (nurse) and the

identity of servitude. In Schreiner's fiction, the black woman stands at the threshold of domesticity as a figure of intense ambivalence." (Anne McClintock i https://selforganizedseminar.files.wordpress.com/2011/07/mcclintock_imperial-leather.pdf; lesedato 29.05.17)

Den engelske forfatteren Henry Rider Haggards roman *King Solomon's Mines* (1885) er "intimately concerned with events in South Africa following the discovery of diamonds and then gold: specifically, the reordering of women's sexuality and work in the African homestead and the diversion of black male labor into the mines. The story illuminates not only relations between the imperial metropolis and the colonies but also the refashioning of gender relations in South Africa, as a nascent capitalism penetrated the region and disrupted already contested power relations within the homesteads. Despite recent recognition that some of the crucial conflicts in the nineteenth century took place over the African homestead economy, for the most part the story of women's work and women's resistance has been shunted to the sidings of history. Because women were the chief farmers, they were the primary producers of life, labor and food in the precolonial era. Their work was thus the single most valuable resource in the country, apart from the land itself. Yet we know very little about how precolonial societies were able to subordinate women's work and as little about the changes wrought on these societies by colonial conquest and the penetration of merchant and mining capital. Haggard's *King Solomon's Mines* offers an unusual glimpse into some of the fundamental dynamics of that contest. The novel was in large part an attempt to negotiate contradictions in the colonial effort to discipline female sexuality and labor, both in the European metropolis and in the colonies. The conflicts between male and female generative power and between domesticity and imperialism, were not only the obsessive themes of Haggard's work but also a dominant preoccupation of his time. Much of the fascination of Haggard's writing for male Victorians was that he played out his phantasms of patriarchal power in the arena of empire, and thus evoked the unbidden relation between male middle- and upper-middle-class power in the metropolis and control of black female labor in the colonies. In this way, *King Solomon's Mines* becomes more than a Victorian curiosity; instead, it brings to light some of the fundamental contradictions of the imperial project as well as African attempts to resist it." (Anne McClintock i https://selforganizedseminar.files.wordpress.com/2011/07/mcclintock_imperial-leather.pdf; lesedato 29.05.17)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>